

POZA CENTRUM

kuratorzy: Warebi Brisibe, Sofia Dyak, Alicja Gzowska,
Łukasz Stanek

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 18. Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2023 r.

Poza centrum

Off-centre

Wystawa opracowana przez polsko-nigeryjsko-ukraiński zespół pokazuje wpływ polskiej kultury architektonicznej na projektowanie i badania w Nigerii – i odwraca tę perspektywę, by podzielić się doświadczeniami z Nigerii z architektami w Polsce i Ukrainie.

Punktem wyjścia wystawy są rysunki studyjne nigeryjskiej architektury wernakularnej („tradycyjnej”) autorstwa polskiego architekta Zbigniewa Dmochowskiego (1906-1982). Odegrały one fundamentalną rolę w rozwoju architektury, konserwacji zabytków i edukacji architektonicznej w niepodległej Nigerii od lat 60 do dziś. Metoda badań Dmochowskiego wywodziła się z prowadzonych przez niego w latach 30. inwentaryzacji architektury drewnianej na ówczesnych wschodnich terenach Polski, w dzisiejszej Ukrainie. Z obecnej perspektywy takie studia postrzega się jako element procesów określanych niekiedy mianem „wewnętrznej kolonizacji”. Jednak zastosowanie praktyk inwentaryzacyjnych w niepodległej Nigerii miało zupełnie inny charakter: celem Dmochowskiego była dekolonizacja architek-

tury nigeryjskiej. Rysunki Polaka, krążące jako kserokopie i pliki graficzne, są nadal wykorzystywane jako narzędzia dydaktyczne w szkołach architektonicznych w Nigerii, służą jako inspiracja dla projektów architektonicznych i wzorzec metodologii badań nad architekturą nigeryjską.

Wystawa pokazuje, że zakorzenienie Dmochowskiego w polskiej kulturze architektonicznej było punktem wyjścia dla jego wkładu w dekolonizację architektury w Nigerii. Doświadczony skomplikowanej historii Europy Środkowo-Wschodniej, polski architekt odrzucił narracje oparte na dychotomii między skolonizowanymi Afrykańczykami i Europejskimi kolonizatorami w Afryce Zachodniej. Czerpiąc z poszukiwań polskiej architektury narodowej,

Dmochowski dostrzegł w zdewaluowanym dziedzictwie materialnym fundament nowoczesnej szkoły architektury nigeryjskiej. Pokazując te „lekcje z Polski dla Nigerii”, wystawa prezentuje także potencjał doświadczeń nigeryjskich dla architektów z Polski i Ukrainy. Sposoby, na jakie Nigeryjczycy w swojej praktyce architektonicznej i konserwatorskiej negocjują skomplikowaną, sporną i bolesną historię utrwaloną w budynkach mogą służyć za inspirację dla specjalistów we współczesnej Europie Środkowo-Wschodniej.

Wystawa dokumentuje i pokazuje dzisiejsze znaczenie badań Dmochowskiego i jego nigeryjskich i polskich współpracowników na czterech przykładach. Dwa z nich dotyczą Nigerii: współczesna inwentaryzacja i modernizacja pałacu w Abonnemie oraz projekty budynków wybitnego nigeryjskiego architekta Demasa Nwoko, ucznia Dmochowskiego. Pozostałe dwa przykłady pokazują wnioski płynące z doświadczeń Nigerii dla dzisiejszej Polski i Ukra-

iny. Dotyczą one krytycznego namysłu nad rolą wrocławskiego archiwum budowlanego w powiązaniu z bieżącą debatą wokół odbudowy pałacu Hatzfeldów oraz projekt krytycznej interwencji dla skansenu we Lwowie.

Aby dotrzeć do szerszej publiczności – nie tylko w Wenecji - projekt rozpocznie się wiosną 2023 prezentacją mobilnych instalacji: wystaw pokazujących rysunki Dmochowskiego w czterech instytucjach partnerskich w Port Harcourt i Zarii (Nigeria), oraz we Wrocławiu i we Lwowie. Wystawa w pawilonie polskim w Wenecji przedstawi prototyp tych instalacji, dokumentację ich prezentacji w czterech lokalizacjach oraz cztery wspomniane przykłady. W ten sposób symbolicznie „zdecentralizuje” Wenecję i połączy debaty dotyczące strategii ochrony dziedzictwa architektonicznego i odbudowy w Polsce, Ukrainie i Nigerii w kontekście wojen, niedoborów zasobów i skutków katastrofy klimatycznej.

il. 1a Oś czasu przedstawia rysunki i fotografie Zbigniewa Dmochowskiego dokumentujące architekturę na terenach dzisiejszej Polski, Ukrainy i w Nigerii.

Streszczenie scenariusza wystawy

Wystawa w pawilonie polskim składa się z trzech elementów:

1. Prototyp osi czasu: lekkiej, mobilnej instalacji w skali 1:1 przedstawiającej twórczość Zbigniewa Dmochowskiego i jego polskich i nigeryjskich współpracowników. Koncentruje się na rysunkach i fotografiach architektury wernakularnej w Polsce i Nigerii, obiegu rysunków i fotografii Dmochowskiego oraz ich absorpcji w nigeryjskich szkołach architektonicznych, ministerstwach, instytucjach badawczych i biurach projektowych. Na wiosnę 2023 r. (przed otwarciem Biennale) bliźniacze egzemplarze osi czasu zostaną pokazane w Port Harcourt i Zarii (Nigeria), we Wrocławiu i we Lwowie.

2. Cztery wielkoformatowe fotografie dokumentujące pokaz osi czasu w powyższych lokalizacjach. Po wejściu do polskiego pawilonu w Wenecji zwiedzający zobaczą prototyp osi czasu i jego warianty zaprezentowane w Nigerii, Polsce i Ukrainie, zwracając tym samym uwagę na powiązania między miejscami usytuowanymi poza konwencjonalnym centrum wymian architektonicznych.

3. Przykłady pracy młodszego pokolenia nigeryjskich badaczy, pedagogów i projektantów inspirowanych rysunkami Dmochowskiego, oraz potencjału „lekcji z Nigerii” dla architektów w Polsce i Ukrainie. Opracowane we

współpracy z instytucjami partnerskimi w Port Harcourt, Zarii, Wrocławiu i Lwowie, przykłady zostaną pokazane za pomocą fotografii, rysunków, makiet i filmów. Składają się na nie:

- Inwentaryzacja i modernizacja pałacu królewskiego w Abonnema (Rivers State, Nigeria) w oparciu o metody badawcze i rysunkowe Dmochowskiego;
- Projekty wybitnego nigeryjskiego architekta Demasa Nwoko, zainspirowane rysunkami Dmochowskiego dotyczącymi form architektonicznych i tradycyjnych technik budowlanych w Nigerii;
- Wkład w bieżącą debatę wokół odbudowy pałacu Hatzfeldów we Wrocławiu z wykorzystaniem perspektywy postkolonialnej;
- Projekt koncepcji krytycznej interwencji w Muzeum Architektury Ludowej i Życia Wiejskiego we Lwowie, zainspirowany nigeryjskim podejściem do kontestowanego i przemilczanego dziedzictwa architektonicznego.

Wystawie będzie towarzyszył program publiczny zorganizowany we współpracy z czterema instytucjami partnerskimi w Nigerii, Polsce i Ukrainie, ze szczególnym wykorzystaniem mediów społecznych, kluczowych dla obiegu informacji w Afryce Zachodniej.